

## ХРОНІКА

### ПРОФЕСОР БОЛЯРСЬКИЙ: ХІРУРГ-НОВАТОР, НАУКОВЕЦЬ, ПЕДАГОГ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ (ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА БОЛЯРСЬКОГО) (02.12.1878 - 19.10.1939)

У сузір'ї видатних лікарів, організаторів охорони здоров'я на Вінниччині яскравою зіркою сяє ім'я Миколи Миколайовича Болярського, видатного хірурга-новатора, уролога, анатома, клініциста, доктора медицини (1910), професора (1934).

Микола Миколайович Болярський народився 2 грудня 1878 року на хуторі Дерновський, за іншими даними - в селі Ольховське Озеро Шадринського повіту Пермської губернії (нині Шадринський район Курганської області) у родині вчителя. Закінчив з відзнакою у 1906 році медичний факультет Юр'ївського університету (нині Тартуський університет). Працював у земській лікарні у с. Скородне Старооскольського повіту Курської губернії. Незадовільний стан земської медицини спонукав молодого лікаря вести наполегливу боротьбу з місцевою владою за збільшення кількості ліжок у лікарні, за поліпшення якості стаціонарної допомоги, за належну організацію медичної допомоги при пологах, тощо.

У 1907 році Микола Болярський за порадою свого родича, професора військово-медичної академії І. П. Коровіна переїздить до Петербурга, де було більше можливостей для професійного зросту й наукової діяльності. Тут влаштовується на роботу до хірургічного відділення Обухівської лікарні. Працює багато й наполегливо: щоденно відвідує анатомічний театр, закріплюючи таким чином свої знання з анатомії та удосконалюючи оперативну техніку; понаднормово чергує в лікарні; асистує та самостійно виконує операції. Вчителями Миколи Болярського були найкращі на той час хірурги: професори Л. Г. Стуккей, Г. Ф. Цейдлер, І. І. Греков, Б. М. Хольцов. У 1910 році успішно захистив дисертацію на тему: "К вопросу о травматических повреждениях печени". У роки Першої світової війни Микола Болярський очолював Кауфманський шпиталь №1, який у 1917р. перебазувався до м. Вінниці й розмістився на території психоневрологічної лікарні. Працю в шпиталі лікар поєднував з роботою в Пироговській лікарні. У вересні 1917 року шпиталь було розформовано. Незважаючи на неодноразові запрошення професорів І. І. Грекова та Б. М. Хольцова повернутися до Петербурга, Микола Болярський залишається у Вінниці. У 1918 р. був обраний завідувачем хірургічного відділення, згодом - головним лікарем Пироговської лікарні, на території якої й мешкав. Був надзвичайно працьовитим і скромним. Прокидався рано-вранці й до початку робочого дня обходив усі відділення. Вимагав від персоналу, щоб незалежно від часу госпіталізації, хворий був ретельно обстежений і одразу ж отримав відповідне лікування. Багато уваги приділяв господарським пита-

ням, зокрема, зумів створити велике підсобне господарство, внаслідок чого вдалося поліпшити харчування хворих. Завдяки організаторським здібностям, професійному вмінню й авторитету Миколи Миколайовича Пироговська лікарня стала зразковим лікувальним закладом на 500 ліжок із спеціалізованою медичною допомогою і достатньою кількістю кваліфікованих лікарів.

Микола Болярський був блискучим хірургом. Під час операції вимагав цілковитої тиші. Оперував швидко, вправно, витончено. Загалом, за час своєї діяльності хірург виконав близько 35 тисяч оперативних втручань. "Праця хірурга не легка, - казав Микола Миколайович, - але яке це щастя - бачити врятованого тобою хворого". "Сам працював з повною відданістю, того вимагав від колег, учнів. Служіння людям - ось для нього головне. Микола Миколайович як хірург, брався за найскладніші операції. Доки є хоча б один шанс врятувати людину, його слід використати і боротися до останнього", - згадував асистент кафедри факультетської хірургії Вінницького медичного інституту Е. Е. Штейнгарт. Хірург-новатор виконував різноманітні й складні хірургічні втручання, починаючи з операцій черевної порожнини й закінчуючи операціями на серці й мозку; вперше застосував коров'ячий ріг як пластичний матеріал при лікуванні несправжніх суглобів при переломах, один із перших почав застосовувати ранню операцію при гострому апендициті; запропонував глухе зашивання операційної рани при деструктивному апендициті та власний метод фіксації опущеної нирки за допомогою клаптя широкої фасції стегна, тощо. М. М. Болярський - один із вітчизняних піонерів серцево-судинної хірургії. Тактовний, чуйний і добропорядний лікар користувався беззаперечною повагою і любов'ю населення. Він брав активну участь в організації хірургічної допомоги у Вінницькій області, сприяв розширенню мережі лікувальних установ та покращення медичної допомоги сільському населенню.

М. М. Болярський - один із засновників Вінницького медичного інституту, перший заступник директора з науково-навчальної та адміністративно-господарської частини, перший завідувач учбової частини інституту, згодом перший декан цього ВНЗ. Організував кафедру госпітальної хірургії й очолив кафедру факультетської хірургії. Був чудовим педагогом. Лекції професора Болярського, що відтворювали останні досягнення медицини, вирізнялися глибоким змістом, доступністю, чіткістю, ясністю викладу та користувалися популярністю не лише серед студентів, а й серед лікарів. Професор уважно спостерігав за роботою студентського хірур-

гічного гуртка, засідання якого часто проводив сам. Студенти його обоювали.

У 1934 році М. М. Болярському було присвоєно вчене звання професора. Під його керівництвом було підготовлено декілька дисертаційних праць, присвячених практичним питанням медицини, надруковано чимало наукових статей у фахових медичних часописах. М. М. Болярський - автор 58 друкованих праць, понад 50 доповідей на Пироговських, Всесоюзних, українських з'їздах хірургів і засіданнях наукових товариств. Напрямками його наукових досліджень були серцево-судинна хірургія; лікування травматичних ушкоджень печінки; хірургія жовчних шляхів; лікування апендициту, перитоніту, сечостатевої системи; кісткова пластика, питання урології та ін. Розробляв питання травматології, питання травматизму у сільськогосподарському виробництві; розглядав профілактику як складову частину системи охорони здоров'я. З ім'ям М. М. Болярського пов'язаний також розвиток онкології на Вінниччині.

Незважаючи на величезну зайнятість, М. Болярський поєднував лікувальну, педагогічну й наукову роботу з громадською діяльністю. Як позаштатний інспектор приймав активну участь в організації хірургічної допомоги на Вінниччині, багато сил доклав для розширення мережі лікувальних закладів та покращення допомоги сільському населенню. Був членом Вінницької міської ради декількох скликань, головою Вінницької філії Всесоюзного Хірургічного товариства, організатором і головою Вінницького Пироговського наукового лікарського товариства. Він першим забив тривогу з приводу збереження останків геніального хірурга Миколи Пирогова. У листі до свого вчителя І. І. Грекова повідомляв про необхідність обстеження фахівцями труни з останками і вжиття заходів для їх збереження. "До останнього часу питання про могилу Пирогова не піднімалося. Багато хто навіть не знали як і де похований Микола Іванович. Честь нагадати про останки Пирогова і підняти тривогу з приводу загрози їх руйнування належить лікареві М. М. Болярському, голові лікарського товариства м. Вінниці", - писав І. І. Греков у своїй праці "Про останки Пирогова". М. М. Болярський спільно з професором Г. М. Гуревичем клопотали про створення у Вінниці музею Миколи Пирогова. "Пирогов належить не

тільки тій країні, в якій він народився, він належить світовій хірургії, і справа честі наших хірургів, прямих послідовників М. І. Пирогова, увічнити його пам'ять. Крайшим пам'ятником Пирогову є створення з будинку, де він жив, музею історії хірургії", - писали вони в одному із листів до обласної влади.

В останні роки свого життя, передчуваючи невідворотність війни, вчений пише ряд наукових праць з військово-польової хірургії: "Вогнепальні поранення черепа у воєнний час", "Вогнепальні поранення шийного відділу спинного мозку", "Судинний шов при пошкодженнях великих судин", "Пошкодження та поранення печінки", "Лікування гнійного запалення колінного суглоба травматичного походження" тощо.

Микола Болярський був високоосвіченою, здібною, ерудованою й доброзичливою людиною. Мав чудову пам'ять, досконало знав вісім іноземних мов. Надзвичайно скромно оцінював результати своєї діяльності. Боровся з популізмом і хабарництвом.

Микола Миколайович не мав особливо міцного здоров'я. Ще в студентські роки переніс міокардит, до якого згодом приєдналися приступи стенокардії, розвинулася серцева недостатність. Асистент Е. Е. Штейнгарт згадував: "Пожежа в морфологічному корпусі й очікування війни сильно подіяли на Миколу Миколайовича. Він одразу якось осунувся, почав страждати на задиху і болі за грудиною. Додався страх за сім'ю. Важко було вже підніматися на поверхні клінік. Але Микола Миколайович продовжував працювати. Я бачив його стан і часом радив не оперувати хворих. Але як міг Микола Миколайович не бути біля хворого і не надавати йому допомогу? Він не шкодував себе і до останнього дня зберігав працездатність. І настала розв'язка..."

19 жовтня 1939 року Микола Болярський пішов за життєвий обрій.

За спогадами сучасників, незважаючи на сильний дощ, провести улюбленого лікаря в останню путь прийшли десятки тисяч вінничан. Миколу Миколайовича було поховано на території Пироговської лікарні.

Життя й діяльність легендарного хірурга, його відданість справі, гуманізм і безкорисливість мають слугувати прикладом для нинішнього й кожного наступного покоління лікарів.

### Список посилань

1. Антошук, К. Ф. & Юкальчук, М. І. (2014). Внесок професора Болярського М. М. у розвиток медицини м. Вінниці і створення Пироговського меморіалу. *Вісник морфології*, 20 (2), 529-531.
2. Болярская, В. Н. (1962). Жизнь и деятельность Николая Николаевича Болярского. *Вестник хирургии*, 8, 101-105.
3. Веденко, Б. (1996). Високе покликання. *Медицина Вінниччини*, 5, 5.
4. Нагорний, Ю. (2007, Березень, 3). Подвиг лікаря Болярсько-

- го. *Вінниччина*. Спец. вип. газети "Хочу все знати", 9, с. 6.
5. Нечипорук, В. (1992, Вересень, 28). Вчений, педагог. Молодий медик, 18.
6. Боржієвський, А. Ц., Боржієвський, Ц. К., Мітюк, І. І. (2008). *Професор Микола Миколайович Болярський - видатний український хірург і уролог*. Львів.
7. Штеренберг Р. І. (1958). Профессор Николай Николаевич Болярский - видный отечественный хирург. *Новый хирургический архив*, 3, 122-123.

**Ольга Анатоліївна Юрчишина,**

завідувач сектору краєзнавчих видань бібліотеки Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова